

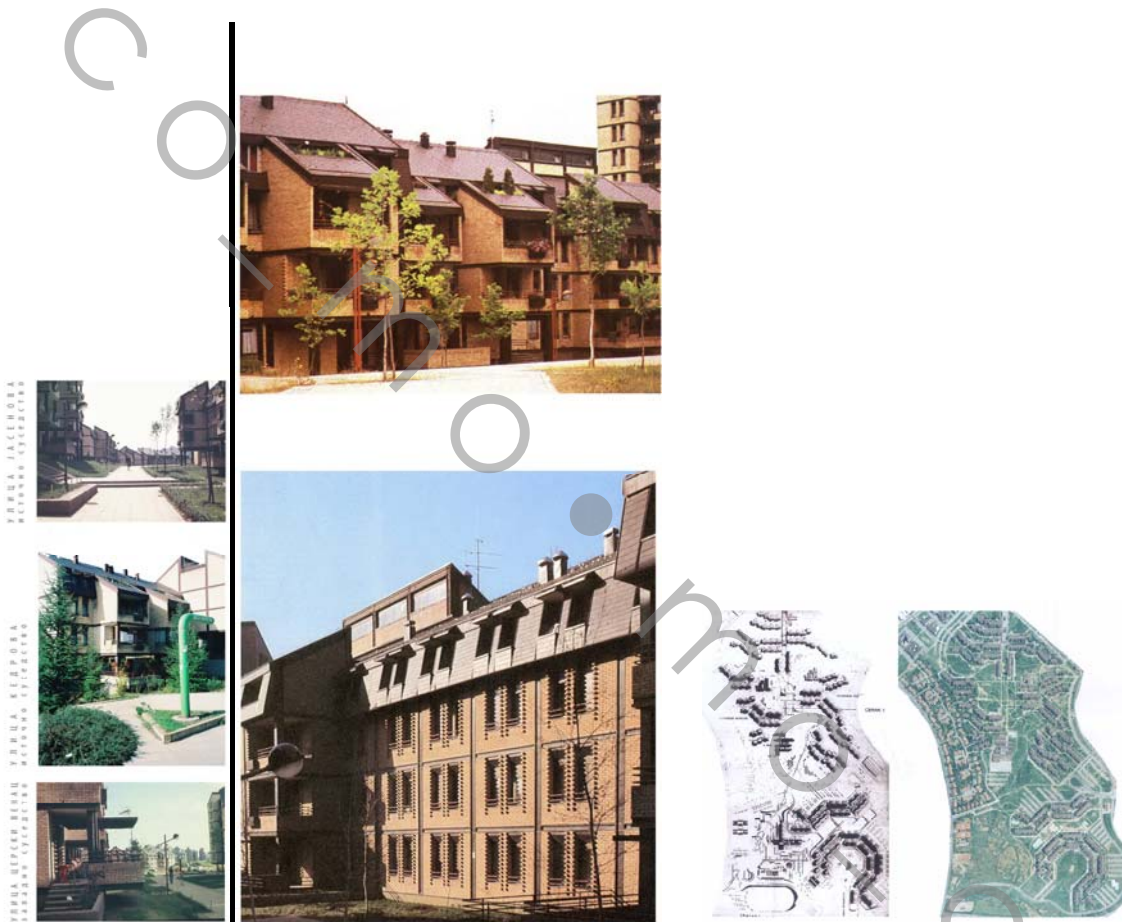
_d_o_._c_o_._m_o_._m_o__србија

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1 ФОТОГРАФИЈА УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ

- 0.1. **Наслов фотографије**
Сажет приказ просторне целине – насеље Церак виногради, ИАУС
- 0.2. **Извор**
ИАУС Београд
- 0.3. **Датум**
2013.

Шифра у локалној бази података
URB-RS-011-b-0003

1. ИДЕНТИТЕТ УРБАНИСТИЧКЕ ЦЕЛИНЕ	
1.1. Данашњи назив објекта Насеље Церак виногради (Церак 1 и Церак 2)	3
1.2. Варијантни или претходни/оригинални назив /	4
1.3. Назив улице и број Граница насеља обухвата делове Улице кнеза Вишеслава, Пилота Михајла Петровића, Ибарске магистрале, Јабланичке, Кадињачке и Космајске улице.	5
1.4. Град Београд	6
1.5. Општина Чукарица	7
1.6. Поштански број 11000	8
1.7. Држава Република Србија (изграђено у СФРЈ)	9
1.8. Позиција у оквиру глобалног позиционог система Церак 1: 44°44'48.0"N, 20°25'35.1"E Церак 2: 44°44'38.4"N, 20°24'52.5"E	10
1.9. Класификација/типологија URB – урбанистичка целина: стамбено насеље	11
1.10. Статус и датуми заштите просторна целина под претходном заштитом (од 2013. године)	12
2. ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА	
2.1. Оригинални нацрт/намена Вишепородично становање	13
2.2. Датуми: наруџбина/завршетак наруџбина 1976. год, изградња од 1978. до 1985.	14
2.3. Пројектанти архитектуре и други пројектанти Дарко Марушић, Миленија Марушић, Недељко Боровница	15
2.4. Остале особе или догађаји везани за објекат Позивни конкурс за изградњу насеља расписан је 15.5.1977. године. Споразум о изградњи насеља Церак потписан је између две заједнице становања: Београдске заједнице становања и заједнице становања ЈНА 1976. и они су као наручиоци радова одредили Модел програмирања изградње насеља	16
2.5. Значајне измене са датумима /	17

2.6. **Данашња намена** 18
Стамбено насеље

2.7. **Постојеће стање** 19
Насеље је у релативно добром стању. Проблем је неодржавање кровова и прокишњавање, дотрајалост дрвенарије прозора (прозорских рамова), пешачких стаза, степеништа, ограда, дотрајалост уличног мобилијара (клубе, осветљење, канте за смеће и објекти за смеће по објекту), неодржавање зеленила.

3. ОПИС

3.1. Општи опис

Насеље Церак виногради саграђено је на простору укупне површине 92,60 ха. Налази се на југозападној падини шумадијског побрђа нагнутој према Железнику и окренутој према долинама Саве и Раковичке реке, на око 10 км од центра Београда. Назив је настао по Церовој шуми која је некада расла на овој падини, а која је временом искрчена и претворена у пашњаке и винограде. Церак 1 обухвата: Северно, Јужно и Источно суседство. Они су повезани великим централно позиционираним насељским парком са стаблима церове шуме. Насеље има јасно постављен стамбени део и центар са објектима комплементарним становању (основна школа, предшколска установа, војномедицински центар). Просторна организација центра Месне заједнице заснована је на линеарној поставци објеката јавне намене. Њихов потез управан је на правце пружања пешачких улица. Стамбени објекти су троспратни и шестоспратни и својом позицијом формирају мање амбијенте са уличним мобилијаром и зеленилом. Сачињене су од три типа степенишних ламела сегмената са типизованим елементима монтажне конструкције, материјала и опреме. Церак 2 чини Западно суседство које је просторно, функционално и обликовно повезано са Цераком 1 као матичним делом насеља. Налази се на нижим висинским kotaма исте падине као и Церак 1 и простира се до Ибарске магистрале. Пројектна документација за Церак 1 рађена је у периоду од 1978. до 1980. године, грађење је трајало од 1978. до 1985. године. Први станови су усељени 1981. године.

Пројекат за Церак 2 је предвидео тројну намену локације, али она није реализована до краја: стамбену, спортско-рекреативну и образовну. Изведена је само стамбена зона. Објекти су идентични као и у осталим суседствима и распоређени у две улице – Виноградски венац и Церски венац. Спратност стамбених зграда је троспратна и шестоспратна. Постоје и два деветоспратна објекта постављена на падини крака Улице виноградски венац, па њихова висина не одступа од висинске нормe насеља. На примеру Церака 2, терен је условио и омогућио да се Улица виноградски венац лучно постави по ободу природног амфитеатра (вртаче) и тако формира амбијент стамбеног амфитеатра. У том полукружном простору идејно решење је предвидело формирање малог вештачког језера, па су објекти оријентисани ка њему као централним мотивом. У односу на Церак 1, центар Церака 2 није на једном месту, већ је распоређен у приземљима нижих троспратних зграда која су пројектована као „галерије“ окренуте према амфитеатру. На то указују бројни садржаји смештени у приземљима зграда (занати, угоститељство и трговина, као и атељеи уметника). Иако језеро није формирано, површина амфитеатра је затравњена и благо пошумљена. Церак 2 је пројектован у периоду од 1980. до 1983. године, а грађен од 1983. до 1985. године.

3.2. Конструкција

Програмски услови конкурса, услови технологије грађења и рокови реализације захтевали су типизирање елемената физичке структуре насеља.

21

Сви објекти су грађени по монтажном систему ИМС – Жежељ. Основни елементи су монтажни троетажни стубови који се монтирају почев од коте приземља у свим ламелама и монтажне касетиране таванице које се са стубовима спајају искључиво преднапрезањем. Остали елементи - конзолне таванице, ивични носачи и стапенишне таванице и жардињера су монтажни. Све ламеле, без обзира на спратност, фундиране су на тракама са контра гредама у оба правца и ширинама у зависности од спратности (100, 150 и 200). Све греде су исте висине 80 цм. Подрумске етаже ливене су на лицу места. Степенишне ламеле повезане су међусобно тако да чине низове - објекте који граде амбијент пешачке улице. Постављене су тако да један низ има једну исту спратност, а другу страну улице затвара низ друге спратности. Примарну пластику објеката чине кубуси извучени из равног тракта ламеле и кровови – дуги потези косих кровних капа које својим тамним покривачем завршавају ткиво објеката сачињено од платана жуте и црвене опеке и наглашених прозорских отвора. Фасаде нису префабриковане, већ су прављене на лицу места, од жуте и црвене опеке. Уочљива је троделност фасаде која се односи на поделу на најнижу зону – приземље са становима са баштама и улазима у зграду на продорима који повезују колску и пешачку улицу, средњу зону са типским стамбеним етажама и трећу зону, којој је дат посебан обликовни третман увођењем косог бојеног крова, коме је дата улога једног од основних амбијенталних мотива насеља. Иако су објекти типски, амбијенти нису. Идентификација је остварена различитим положајем кућа у простору.

3.3. Контекст

22

Непосредно окружење насеља је по својој физичкој структури изразито хетерогено, а то је утицало да Церак кроз физичке структуре добије препознатљив лик и идентитет „градића на брду“. Објекти, улице и пјачете својом формом и позицијом у простору прате конфигурацију терена, уважавају инсолацију и визуре у функцији стварања низа разноликих амбијенталних и чине урбанистичку целину намењену вишепородичном становању. Архитектонско-урбанистички концепт почива на четири пројектанска начела:

1. Контекст места – поштовање простора његових морфолошких и природних карактеристика, визура и непосредног окружења.
2. Реафирмација традиционалних урбаних облика - односи се на враћање историјским вредностима у областима архитектуре и урбанизма. Зграда се посматра као „кућа“ у природи, зидана од опеке и постављена тако да је истоправно третирана и сагледива са свих страна. Промишљено су планирани сви комуникациони токови који се логично сустичу и рачвају ка главним колско-пешачким саобраћајницама на ободу насеља.
3. Хијерархијска просторно-социолошка организација насеља може се објаснити кроз три нивоа који се прожимају: стамбене пешачке улице – суседства - насеље. Елементи који конститушу и идентификују стамбену пешачку улицу су: пешачка кретања према улазима у зграде, шетне стазе ка центру насеља и насељском парку и становање у приземљу са баштама. Свако суседство има свој центар са трговачким, културним и угоститељским садржајима, док је на нивоу насеља то центар Месне заједнице.
4. Кретање у насељу - низови објеката својом позицијом прате облик рељефа и тако „уоквирују“ кретања, од непосредног окружења и паркинга преко стамбених улица и центара суседства до средишње зоне насеља – великог парка.

4. ВРЕДНОВАЊЕ

Техничка вредност

23

- 4.1. Насеље Церак виногради представља реакцију на дотадашњу анонимност јавног простора и брзу, шематизовану и масовну изградњу типских зграда и насеља, условљене рационалним и економским факторима државне политике у првим деценијама након Другог светског рата што се сагледава у низу иновација посебно на плану просторне организације и токова терена, формирање јединица суседства и разноликих амбијената; на плану конструкције - коса таваница као нов конструктивни елемент у стандардном систему равних таваница, на плану организације стана – који је темељен на основним принципима београдске школе становања (флексибилност стамбених склопова, двострука оријентација станова, спавање ван дневног боравка и у малим становима, увођење економске терасе, афирмација станова у приземљу и индивидуализација станова у поткровљу); фасаде - примена опеке у боји. У пројектантском смислу кључ успеха се налазио у претходно постављеном Моделу пројектовања и изградње. Модел пројектовања је публикован под називом Модел изградње стамбеног насеља Церак виногради, од стране Института за архитектуру и урбанизам Србије 1978. године. Стамбени објекти у насељу су пројектовани у свему према законским прописима и стриктно према пројектантском задатку инвеститора (војни инвеститор и Београдска заједница становања) у којем је била јасно одређена структура станова (од гарсоњере до четворособног стана). Изградња центара суседства је инвестиционо била покривена као обавезне заједничке просторије и текла је истовремено са изградњом стамбених објеката. Ово је била озбиљна предност и од посебног интереса за тадашњу стамбену ситуацију у Југославији где су пратећи садржаји знатно каснили са изградњом стамбених објеката.

4.2 Друштвена вредност

24

Насеље Церак виногради представљао је прву локацију из Средњорочног програма стамбене изградње у Београду седамдесетих година 20. века, на којој су комплетну организацију преузеле заједнице становања у функцији инвеститора. С обзиром на величину локације (преко 2.500 станова) и зацртане правце усмеравања стамбене политике, инвеститор је разрадио и предложио један нов концепт комплексног организовања стамбене изградње. Ово је представљало прву материјализацију начела садржаних у тадашњим друштвеним договорима у области стамбене изградње. На примеру Церак винограда остварена је интеграција природног и изграђеног елемента чиме је добијена интеграција свих функција у насељу. Модел изградње и пројектантско решење иницирали су идеју о формирању суседства која мотивишу окупљање грађана, што у социолошком смислу даје могућност стварања повољног квалитета живота у насељу. Посебан сегмент чине објекти јавне намене који употпуњују живот у насељу удаљеног од центра града или комерцијалних зона. У насељу се налази једна од најмодернијих основних школа у Београду седамдесетих година 20. века, затим Изложбено опитни центар (ОИЦ), опремељена насељска самопослуга и војномедицински центар. Првобитна намена Опитно изложбеног центра била је провера грађевинских елемената и склопова за потребе изградње Церака 2, замишљен је био као потенцијални пункт за низ активности из проблематике становања. ОИЦ је троспратна зграда површине од 670,0м². На самом почетку нудио је свакодневни контакт са станарима. На овом објекту примењен је и експеримент соларне енергије: уграђени су колектори за загревање воде (активна примена сунца), а сам објекат грађен је тако да се један део просторија загрева сунчевом енергијом. Слободни простор око њега је представљао опитни полигон са узорцима опреме слободних простора: перголе, клупе, канделабри итд. Такође, реализован је и пројекат по коме је

почетком осамдесетих година 20. века први пут у Београду уведена кабловска телевизија чији је експериментални командни центар био управо на објекту ОИЦ-а на Цераку.

4.3. **Културна и естетска вредност**

25

Интегративни концепт насеља остварен је кроз квалитетну процену природних одлика предела и правилном избору архитектонско-урбанистичког решења, у градитељском смислу варијатно материјализованом облику, савремено-традиционално. Удаљавање од облакодерске архитектуре равних кровова модерне, сировог бетона претходних деценија, примена бојене опеке у обликовању фасада и повратак косих браон кровова, персонализоване архитектуре указују на поштовање места и враћање традиционалним облицима у стамбеној изградњи. Тако је предност дата очувању физиономије овог дела града и решењу стамбених објеката у спрези са природом што читавој целини даје квалитатив еколошког насеља са препознатљивим амбијенталним карактером, вртним терасама и баштама у оквиру стамбених зграда и пешачких улица. Церак виногради представља специфичну стамбену целину у Београду седме и осме деценије 20. века. Сматра се јединственим стамбеним насељем у Београду који на најбољи начин представља синтезу природног окружења и изграђене структуре. Због тога се сврстава у значајна послератна архитектонско-урбанистичка остварења Србије за које су аутори 1981. године добили Октобарску награду града Београда. Аутори Дарко и Миленија Марушић награђени су великом наградом Савеза архитеката Србије за животно дело 1993. године. За објекат дечијег вртића „Плава птица“ на Цераку 2 који је саграђен 2011. године аутори Дарко и Миленија Марушић су добили три награде: Априлску награду града Београда, награду Удружења архитеката Србије за најуспешније архитектонско дело у 2011. години и награду 34. Салона архитектуре.

4.4. **Историјска вредност**

26

Током друге половине 20. века у оквиру стамбене изградње СФРЈ дошло је до експанзије грађевинске продукције. Београд се плански ширио ван историјске урбане матрице и развијао на чистим ненастањеним просторима, који су били идеално тле за уношење нових градитељских концепција и принципа. У оквиру послератног развоја београдске стамбене архитектуре и урбанизма, према параметрима: време изградње, локација и стил, могу се издвојити три периода:

Први период – педесете и шездесете године 20. века: Нови Београд, модерна-интернационални стил

Други период – седамдесете и осамдесете године 20. века; београдска периферна насеља; постмодерна – реафирмација традиционалних вредности

Трећи период – деведесете године 20. века и прва деценија 21. века, локације у граду - интерполације (приватни инвеститор, насеља социјалног становања); неомодерна.

Насеље Церак виногради саграђено је у периоду од 1978. до 1985. године и припада другом периоду који је обележен променом модерне парадигме у постмодерну и формирањем нове архитектонске сцене у духу постмодерних идеја и програма. На практичном плану ова појава огледала се у тежњи ка ослањању на (прикривени) историцизам, обнови контекста места и примени савремених конструкција и материјала у функцији хуманијег становања.

4.5. **Генерална оцена**

27

Сагледавањем развојног пута послератне архитектуре просторна целина Церак виногради представља прекретницу у пројектовању стамбених насеља

друге половине 20. века. Након почетних револуционарних година у којима је модерни покрет доживео свој снажан узлет, крајем седме деценије приметни су знаци замора и безличног понављања канонизованих интернационалних модела. Архитектонско-урбанистички пројекат насеља Церак Виногради развија се у свим правцима, вредностима и елементима које је конкурс иницирао, а која се сагледавају кроз организацију насеља и његове субструктуре у виду суседстава положених по изохипсама, што је довело до формирања насеља амбијенталног карактера. Оваквом организационом структуром створена је могућност идентификовања становника са местом у којем живе, што је резултирало формирањем улица које носе имена по врстама дрвећа која су у њима засађене.

5. ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1. Главне референце

28

Публикације:

1. Штраус, И.: *Архитектура Југославије 1945-1990*. Свјетлост, Сарајево, 1991.

Периодика:

1. Политика: *Изградња насеља Церак виногради „Коси кровови у шуми“*, 19.12.1977.
2. Митровић, М: *Културни додатак, изложбе, Политика*, 22.4.2011.

Каталози:

1. Абрамовић, Љ. М.: *Паралеле и контрасти: српска архитектура 1980-2005* (каталог изложбе). Београд 2007.
2. Марушић, М. и Марушић, Д.: *Просторна целина–насеље Церак виногради* (сажет приказа). ИАУС, Београд, 2013.
3. Шобота, Ђ., Стипсић, Р.: *Модел изградње и конкурсног урбанистичког архитектонског решења насеља Церак виногради у Београду*, (прештампано). Издање Института за архитектуру и урбанизам Србије, Београд.
4. Марушић, М., Марушић, Д.: *Церак 1 и Церак 2*. Изградња, ванредни број – 40 година грађевинарства СР Србије, Београд, 1987.

Архива:

1. Документација Института за архитектуру и урбанизам Србије и приватна грађа проф. др Д. Марушића и арх. М. Марушић
2. Церак виногради (предлог проглашења за културно добро), Институт за историју уметности, Београд, 1993.
3. Марушић, Д: *Становање 2*, Центар суседства насеља Церак виногради, ИАУС, посебна издања, Београд, 1979.

5.2. Визуелни материјал у прилогу

29

Насеље Церак виногради (фотографије из времена изградње у данас), архива ИАУС-а, ЗЗСКГБ

5.3. Подносилац извештаја/датум

30

Ивана Весковић, историчар уметности, децембар 2015. године.